

NyS

Titel: Sproget som organon. Dansk oversættelse af Die menschliche Natur. Frankfurt a. M., 1941. Kapitel 11, s. 71-75

Forfatter: Hans Lipps

Kilde: *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 13. *Sætningskema og transformationsgrammatik. Fænomenologisk sprogfilosofi. Skriftlig fremstilling*, 1983, s. 36-40

Udgivet af: Akademisk Forlag

URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hans Lipps: Sproget som organon

Dansk oversættelse af:
Die menschliche Natur. Frankfurt a. M., 1941.
Kapitel 11, s. 71-75,

Oversat af *Mogens Pahuus*

Tingene bliver imidlertid blot afdækket i den retning, at de sagligt og praktisk kommer ud på noget. Det er ikke blot sådan, at man ved at tage forskellige, med situationen vekslende forhold op, ser på dem, hvad de skal tages som. De viser sig også i lyset af de henseender og sammenligninger, som er deponeret i sprogets ord. Ordet giver mig tingene at forstå. Ordet »opfyldes«, men bliver ikke i egentlig forstand »dækket« af tingene, som om de først fra dem fik bevis for deres gyldighed. *Tværtimod – ordet er det første; tingene bliver bragt på ordet. De bliver erkendt i det, nemlig udlagt. Hvad et ord »i grunden« betyder kan aldrig angives sagligt.* Hvad skulle fx være det i saglig henseende fælles for »deo« og »deomai«? Det som der sigtes til er en adskillelse med nærmelstens retningsmodus, – såvel ved sammenbindingen af noget som i medium »deomai«, for så vidt adskillelsen kommer til orde som følt mangel i anmodningen. (»deo« betyder »binder«, mens medium »deomai«, der kommer af »deo« i betydningen »mangler«, må oversættes med »beder«, »ønsker«.). Det sagligt set mest forskellige kan tvinges ind i et ords betydnings-kreds, og derved strejfes af den i ordet stiftede udlægning. »Navnet er, idet vi forstår det, en ikke-billedlig, simpel forestilling«, siger Hegel (Encyklopädie, s. 474). Med ordet »bord« fx bliver der appelleret til en forståelse, der går i en retning, som også er taget op i »at gå til bords«, »efter bordet« og »aufischen« (»dække bord« – men også »diske op med« og »servere«), – men der er netop ikke tale om, at ordet »bord« fremkalder billedet af genstanden et bord. Og det »simple« ved forestillingen refererer til det kærnefuldt koncise ved denne »forestilling«, som træffer det in concreto forskelligste. For at fatte forestillingen i dens renhed, må man gå til de forskellige anvendelser af ordet eller de forskellige vendinger, hvori det optræder, i hvis paralleller det spores. Hvori ordet opfyldes, viser sig i lyset af dets mig herved forpligtende

for-tegning. Tingene bliver interpreteret, nemlig ligesom forskelligt brudt gennem sproget. Og for så vidt dette altid er ens overleverede sprog, fuldbyrder man sig forholdsmæssigt heri.¹⁾ Man forbinder sig med ånden i dette sprog. Man oversætter fx »einem Gedanken Raum geben« med »give way to«. Mens der i det ene udtrykker sig, hvorledes man overlader sig til en tanke, der tager sig selv op fra grunden i en bevidnen af sig selv, betyder det andet en banende sætten igennem. I »vej« accentueres dette, at hindringer skydes til side. Som om en tanke kun kunne være *rigtig*. Hvad det tyske udtryk har i sigte er imidlertid det i tanken tændte og sig udbredende lys, som gør, at tanken er *sand*.

Et ords betydning kan især efterkommes eller opfyldes gennem optagelsen af gestus. En for-dannelse af en gestus bliver her givet. Når man fx sammenligner »stehen« med »liegen« eller – Stenzels eksempel – betragter forskellen mellem giessen, og »keo« (græsk). Sprogets bestemmende kraft (Massgeblichkeit) viser sig i, hvordan det forskelligste bliver bragt på samme nævner, eller hvordan det sagligt set samme bliver holdt ude fra hinanden. Det er fortrinsvis den *indre* bevægelsesdynamik, spænding og føjelighed, der inkorporerer sig i de verbale grundbetydninger. For at opfylde sådanne ords betydning kræves min krops indsats. Humboldt talte om grækernes »feinere Sinnlichkeit«. Man kan her ikke fremlægge nogen tvingende kendsgerninger, således at man kun skulle behøve at se efter. For at fatte overensstemmelsen mellem de forskellige tilfælde, som opfylder grundbetydningen, kan der kun appelleres til *det øre*, som en person har for sproget.

Thi *den anden* skal gennem ordet bringes på noget – *det* er formålet med de i ordet ind-korporerede sammenhæng, forhold osv. I optagelsen af og i fuldbyrdelsen af et ords betydning bliver en henvisning efterkommet. Udtrykket »betydning« forbliver orienteret ved ordet qua tilhørende et sprogs vokabular. Men talens ord *mener* noget. At logos er semantikos eller at ordet er betegnende – ifølge Aristoteles – betyder ikke simpelthen, at det betegner noget. – Hvad skulle vel et ord som fx »thi« stå for? Men at det »betegner« den anden noget, – »thi« fx dette at holde sig parat til en tilføjet begrundelse. Den anden efterkommer ordet, fuldbyrder, hvad det betyder. Det *talte* ord bliver forstået. Man hører noget i det: nemlig det som fattet gennem ordet på en eller anden måde ligger i det.

Ordet bliver artikuleret. Kun et væsen, som er i stand til gebærder, som derved på en afrundende måde kan forme det, som bevæger det, og som derved kan distancere sig fra det, – kan tale. Hvad jeg er grebet af, lydliggør sig gennem åndedragets snæverhed, – således at jeg frit kan

foreholde mig det i ordet. Det er ligesom »signeret med lyden og taget i besiddelse« (Nietzsche). I ordet fatter man sig selv i sin bevæghed. Hvorunder der ikke blot appelleres til min spontaneitet – som ved det reaktionsbestemte greb – men til min frihed. Denne viser sig for så vidt i ordet, som det er *svaret* på tingene, eller for så vidt som disse bliver tiltalt som noget i denne *svaren* for mig selv.²⁾ *Tingene er åbenbare (åbenbares) i det, som vi artikulerer os selv som.* For så vidt er ordet udtryk. Netop dette at lyd og betydning går i ét, gælder det om at fatte. Ganske vist lykkes en sådan appel til øret kun undertiden – fx ved »histæmi« (græsk), setzen, stellen –. Altså kun undertiden lykkes det at spore eller ud-høre bevægelsesgestaltens artikulation som grundbetydningen, fx afspændingen i »Ruhe«, og det at man ligesom holder vejret, det spændte i »still«. ³⁾ Man overhører den for det meste, for så vidt som den blotte forståelsestendens sætter sig igennem. Imidlertid er det dog sådan, at ordet netop med henblik på dette tages som ord. Hvilket fx også viser sig ved tilsyneladende så anderledes ord – i forhold til de nævnte – som navnene – tilsvarende forskubbet, dvs. på en lidt anden måde. Navne er rigtignok blot tilordnet tingene. Men disse bliver bestemt herved, således at man ligefrem kender dem under deres navn, ligesom »påkaldet« dem i dette.

Man forstår netop sprogets afdækkende, begrebsmæssige kraft, når man inddrager fx en tilsyneladende så perifer brug af ord som eder og forbandelser. I eden bliver noget »påkaldt«. Ordets fuldbyrdelse er her stillet i selve ordets magt. Men hvad der til at begynde med – set ud fra den traditionelle opfattelse af logos semantikos – ser ud, som havde man udstyret ordet med en okkult, ubegribelig kraft – under miskendelse af dets grænser og egentlige ydelser – viser sig netop som værende af samme stamme, som mere almindelige måder at bruge ord på, mere almindelige sprogspil. Thi man hører jo noget i ordet. Det klinger igen, for så vidt det vækker noget, dvs. for så vidt *det*, som har lydliggjort sig i ordet, påkaldes. Bemærk dog at der i »vernehmen« betegnes en holden-frem-for-sig.⁴⁾ Ordbetydningen, der – som en selvfølge – har stået i sprogfilosofiens midtpunkt, som man altid bliver fristet til at isolere, eller forbinde associativt med ordet, ja, som vel ofte er blevet forvekslet med »begrebet«, – denne ordets betydning udspringer dog af en potens, som ordet har qua omdannende, artikulerende sanssemæssiggørelse. Dens oprindelse ligger i indbildningskraftens evne.

Også tænkningen er indklamret i indbildningskraften. Tænkning er for det meste en bringen-på-ord. Tankens præg lægger sig først fast herved. Ikke blot ordet, men også talen – i betydningen: aristotelisk

apophansis⁵⁾ – kan ikke løses fra min legemlighed. Den tale, der tager tingene op, knytter dem, binder dem til hinanden, og igen slipper dem, talen som iler fra den ene til den anden, er formet gennem åndedragets kurve.

Sprogets virkelighed, som det, hvori dets muligheder udfolder sig, ligger i de vendinger, i hvilke ordet fuldbyrdes. Man hører et ord anderledes end den lyd det giver, når fx et stykke kridt brækkes. Kridtet bliver heri lydligt, dets materiale bevidner sig, er »virkelig(t)« heri. Denne støj kan man forestille sig – i opfattelsesaspektet. Men ordet bliver ikke opfattet i denne forstand (»wahr«genommen), men hørt (vernommen).⁶⁾ Det man opfatter søger man at forblive på sporet af, mens man forsøger frit at forholde sig det hørte. I sproglyden ligger der en intention i retning af betydningsfuldhed. Ordet bliver hørt ud af lyden. Den »indre« tale er en indre artikulation, – der optræder fx ikke hæshed i forbindelse med den. Den artikulerede lyd er en frembragt, men ikke nogen udført lyd, – således som lyden bliver dannet af mund, tungestilling etc. Men artikulationen er jo ikke først dette. Artikulationen refererer til den fatning, som man giver det, der lydliggør sig i ordet. Ordet er – i dobbeltbetydningen – udtryks»middel«. Det betyder en erhvervelse. Det deri udtrykte bliver befriet til sig selv.

I kraft af sine legemlige ører er mennesket åben for det inden for verden forekommende, som mennesket er til sammen »med« – sådan som kulden udenfor ligefrem kan mærkes som min legemlige tilstand. Mennesket er imidlertid også til sammen »med«, hvad det kan høre eller fornemme i ordet; der findes et oreille mentale (Bergson, *Matiere et memoire* x. 138). Mennesket hører og ser overhovedet på en anden måde end dyret. Thi for så vidt dets fornemmelse ikke er fikseret på noget bestemt, vil den tydeliggøres, vil noget »erkendes« deri.

Noter

Note 5 er Lipps' egen note. De andre noter er mine (oversætterens) kommentarer.

- 1) Hvad der ligger i denne sætning, fremgår af, hvad Lipps andetsteds skriver, fx U. s. 78. Lipps gør her opmærksom på, at det at forstå en eller andens tale (Rede) er at forstå

noget sagligt, mens det at forstå en eller andens sprog (Sprache) er at forstå *ham*. Mennesker taler forskellige sprog, og for så vidt *er* de forskellige.

- 2) Mennesket er ifølge Lipps ansvarligt *for* og *i* alt hvad det *gør*. – Det er ifølge Lipps ikke tilfældigt, at der er tale om *ansvarlig* og *verantwortlich*. Mennesket ville ikke være ansvarligt, hvis det ikke kunne tale. Thi friheden er betinget af at kunne tale, således som det også vil være fremgået af det her sagte. Lipps ser således en sammenhæng mellem frihed og ansvarlighed, som jeg også mener er væsentlig: Det er fordi man kan »svare for sig«, at man kan være med i det man *gør*, *føler*, *tænker* etc. *på en bestemmende måde*.
- 3) Læg mærke til, at der ikke blot er tale om, hvordan ordene virker, men at karakteriseringen af dette indtryk lige så vel går på selve fænomenerne stilhed og ro. Fænomen og ord har samme *indre* dynamik. Og læg endvidere mærke til, at det her ikke lader sig gøre at skelne mellem ting i sig selv og fænomen. »Ro« er noget der forefindes i verden-for-os, men det er ikke noget blot subjektivt, end ikke noget blot intersubjektivt.
- 4) Lipps betoner vel her, at man ikke egentlig *mærker* det ord som høres, det påvirker ikke en, som ting afficerer en. Vi har en erkendende distance til det som høres, – på samme måde som den talende får distance til det han artikulerer. Lipps egen formulering lyder: Wobei freilich in dem »Vernehmen« ein Sich-heraushalten bezeichnet ist.
- 5) Den logik, der beskæftiger sig med apophansis, har ikke at gøre med sagforhold. Det er fx en lære i den traditionelle logik, at subjektet i en dom, må sættes, for at man også kan sætte prædikatet med henblik på subjektet. Hvad skjuler der sig i denne »sætten«?
  1. Det daglige livs tale sker ud fra en forud given situation, eller tingenes tilstand. Man udtaler sig om sig selv, eller tiltaler nogen med henblik på noget, tager i en konstatering et bestemt spørgsmål op. Fx knytter man til ved en situation i »det regnede dengang, da...«. Men også en bemærkning som »Hannibal...« hører til situationsbestemt tale. For så vidt som der jo her henvises til en historisk person. Det »mig givne« – og dette udtryk får her først sin egentlige »in den Logos hineinragende« betydning, i stedet for blot at være udgangspunktet for teoretisk betragtning – bliver *tages* op i forskellige retninger: man går til det på forskellig måde, idet man svarer for sig – gennem konstatering, fortælling, beskrivelse etc.
  2. Derimod foreligger der en forud-sætten i formuleringen af et *sagforhold*, som $s = c \cdot t$. C,s,t må her *ansættes*. Mens man i det førnævnte tilfælde *meddeler sig* om ting, som er bekendte for enhver ud fra hans situation, eller ud fra hans viden, er der i dette tilfælde tale om at der indføres, *defineres* og *relateres* begreber og størrelser. Også $2 + 3 = 5$ kan man kalde et sådant *sagforhold*. Nemlig for så vidt som allerede de naturlige tal ganske vist ikke – som de imaginære tal – ligefrem er skabte, men dog heller ikke er noget egentligt værende. Altså derfor må *sættes*. Først det at *sagforhold* består godtgør retten til at de *ansættes*. Men så kan *sagforhold* – det viser den matematiske ligning – ikke blot findes gennem dommen. Forhold bliver *fremstillet* som *sagforhold*, således at et *sagforholds* beståen overalt og altid kan *gøres* gældende. Dvs. at tingene her ikke lades tilbage i deres væren og – som ved »*legein*« – blot *tages op*.
- 6) Der er naturligvis en vigtig pointe med dette spil på ordene. Ord og støj-lyde *tages* på forskellige måder, de bliver nemlig enten *wahr-genommen* eller *ver-nommen*. – Lipps bygger ikke sin argumentation på forskelle mellem ord i mere eller mindre etymologisk forstand. Men han mener, at de to tyske ord »*wahrnehmen*« og »*vernehmen*« her afspejler en forståelse, som kan godtgøres på anden måde. Dette fører dog for vidt her. Lipps siger det for nærværende relevante i det følgende.